

WENANCJUSZ FORTUNATUS:
DO PANI RADEGUNDY O PRZESŁANYCH KWIATACH
(*CARM.* VIII 8)

Wśród około 300 utworów poetyckich Wenancjusza Fortunata¹ znajduje się m.in. wiersz o incipicie *O regina potens*. W tomie LXXXVIII *Patrologia Latina* obejmującym dzieła Fortunata został on zamieszczony w liczącym jedenaście ksiąg zbiorze *Carmina miscellanea* pod pozycją 13², w podstawowym wydaniu Friedricha Leo jest to *Carmen* VIII 8³. Całość twórczości tego autora nie została dotychczas przełożona na język polski⁴. Nie ma również (prawie w ogóle) polskich opracowań na ten temat⁵. W życiu i twórczości Fortunata szczególne miejsce zajmuje królowa Radegunda,

¹ O Wenancjuszu Fortunacie zob. *Vita Venantii Honorii Clementiani Fortunati*, *PL*, t. LXXXVIII, szp. 19–52; L. Navarra, *Venanzio Fortunato*, [w:] *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, t. II, oprac. A. Di Berardino, Casa Editrice Marietti, Casale Monferrato 1983, szp. 3556–3558; M. Cytowska, *Ostatni poeta starożytności – Wenancjusz Fortunatus*, *Meander* 28, 1973, s. 307–320.

² *PL*, t. LXXXVIII, szp. 287.

³ Venantius Fortunatus, *Opera poetica*, wyd. F. Leo, Weidmann, Berlin 1881 (*Monumenta Germaniae historica. Auctores antiquissimi* IV 1). Tekst za tym wydaniem.

⁴ Nowsze wydania obcojęzyczne *Carmina*: Venance Fortunat, *Poèmes*, t. I–III, wyd., przeł. i oprac. M. Reydellet, Les Belles Lettres, wyd. II, Paris, 2002–2004. Venanzio Fortunato, *Opere*, t. I, wyd., przeł. i oprac. S. Di Brazzano, Società per la Conservazione della Basilica di Aquileia – Città Nuova Editrice, Gorizia – Roma 2001. Można odnotować polskie tłumaczenia niektórych wierszy w antologii *Muza chrześcijańska*, t. II: *Poezja łacińska starożytna i średniowieczna*, oprac. M. Starowieyski, Znak, Kraków 1992, s. 147–154: *Crux benedicta nitet* (*Carm.* II 1) w przekładzie Krzysztofa Bardskiego, *Pange, lingua, gloriosi proelium certaminis* (*Carm.* II 2) w przekładzie Placyda Galińskiego, *Vexilla Regis prodeunt* (*Carm.* II 6) w anonimowym przekładzie z XV w., *Tempora florifero* (*Carm.* III 9) w przekładzie Alfreda Kowalkowskiego, *Regali de stirpe* (*Carm.* VIII 5) i *Frigoris hiberni* (*Carm.* VIII 7) w przekładzie Janusza Artura Ichnatowicza; także w „*Vox Patrum*” 30 (2010) t. 55, s. 957–963: *Mens secunda Deo* (*Carm.* VIII 9), *Unde mihi rediit* (*Carm.* VIII 10), *Mater opima decens* (*Carm.* XI 3) oraz w *Veritate in caritate. Księga Jubileuszowa z okazji 70. urodzin Księędza Biskupa Profesora Jana Śrutwy*, oprac. W. Depo i in., Wydawnictwo KUL, Lublin 2011, s. 555–560: *Tempora si solito* (*Carm.* VIII 6) w moim przekładzie.

⁵ Są one bardzo nieliczne (i dotyczą jedynie wybranych utworów, głównie hymnów religijnych), zob. T. Gacia, *Motyw krzyża w twórczości Wenancjusza Fortunata na przykładzie Vexilla Regis*, *Roczniki Humanistyczne* 46, 1998, z. 3, s. 101–112; M. Niewiadomska, *Wiersze o Krzyżu Wenancjusza Fortunata. Próba interpretacji*, *Przegląd Tomistyczny* 9, 2003, s. 281–310. Z interesującej nas w tym miejscu literatury obcojęzycznej na temat twórczości Fortunata można podać: J. W. George, *Venantius Fortunatus: a Latin Poet in Merovingian Gaul*, Clarendon Press, Oxford 1992; L. Pietri, *Ut pictura poesis: à propos de quelques poèmes de Venance Fortunat*, *Pallas* 56, 2001, s. 175–186; *Venanzio Fortunato e il suo tempo: convegno internazionale di studio*,

której zresztą zawdzięczał w dużej mierze swoją wysoką pozycję na dworach królów merowińskich. Radegunda, urodzona ok. 518 roku, pochodziła z Turynгии, była córką władcy Berethariusza. Po zdobyciu Turynгии przez króla Franków Chlotara I została wraz z bratem uprowadzona do Pikardii. W 538 roku Chlotar poślubił ją, ale gdy kazał zabić jej brata, Radegunda porzuciła męża, uciekając z dworu do biskupa Medarda w Noyon i prosiła o możliwość złożenia na jego ręce ślubów, co – naturalnie – nie było możliwe wobec formalnego trwania małżeństwa pomiędzy nią a Chlotarem. Ostatecznie po uporczywych naleganiach Radegundy biskup Medard zdecydował się ustanowić ją diakonisą, wkładając na nią ręce i nakładając welon. W 557 roku Radegunda ufundowała w Poitiers klasztor żeński, do którego sprowadziła z Konstantynopola relikwie Krzyża Świętego; zamieszkała w tymże klasztorze, czyniąc jego przełożoną swoją dawną wychowankę Agnieszkę, pochodzącą z lokalnej arystokracji. Umarła ok. 520 roku⁶. Wenancjusz Fortunat darzył Radegundę duchową przyjaźnią, o czym świadczy wiele okolicznościowych wierszy, jej dedykowanych albo wzmiankujących jej imię⁷. Wiersz *O regina potens* do takich właśnie należy.

Utwór jest napisany dystychem elegijnym i liczy 18 wersów.

AD DOMNAM RADEGUNDEM PRO FLORIBUS TRANSMISSIS

O regina potens, aurum cui et purpura vile est,
 floribus ex parvis te veneratur amans.
 Et si non res est, color est tamen ipse per herbas:
 purpura per violas, aurea forma crocus.

Valdobbiadene, Chiesa di S. Gregorio Magno, 29 novembre 2001; Treviso, Casa dei Carraresi, 30 novembre – 1 dicembre 2001, Fondazione Cassamarca, Treviso 2003.

⁶ O Radegundzie zob. *Vita Venantii...*, szp. 37–38; *Venant. Fort. Vita S. Radegundis*, p. 38–49 Krusch; *Acta Sanctorum*, oprac. J.-B. du Sollier i in., *Augusti* t. III, Parisiis et Romae 1867, s. 46–67; *De Sancta Radegunde regina, postmodum moniali Pictavii in Gallia, commentarius praeuius*; V. Saxer, *Radegonda*, [w:] *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, oprac. A. Di Bernardino, t. II, Casa Editrice Marietti, Casale Monferrato 1983, szp. 2968–2969; *La riche personnalité de sainte Radegonde. Conférences et homélies prononcées à l'occasion du XIVe centenaire de sa mort (587–1987)*, Rozier, Poitiers 1988; S. Gäbe, *Radegundis: sancta, regina, ancilla. Zum Heiligkeitsideal der Radegundisviten von Fortunat und Baudonivia*, Francia 16, 1989, z. 1, s. 1–30; Ch. de Méindol, *Le culte de sainte Radegonde et la monarchie française à la fin du Moyen Âge*, [w:] *Les Religieuses dans le cloître et dans le monde, des origines à nos jours*, Publications de l'Université de Saint-Étienne, Saint-Étienne 1994, s. 789–795; D. Kleinmann, *Radegonde, une sainte européenne: vénération et lieux de vénération dans les pays germanophones*, PSR, Loudun, 2000; S. Joye, *Basine, Radegonde et la Thuringe chez Grégoire de Tours*, Francia 32, 2005, z. 1, s. 1–18; *Radegonde de la couronne au cloître*, oprac. R. Favreau, Association Gilbert de La Porrée, Poitiers 2005.

⁷ Reydellet (zob. wyżej, przyp. 4), we wprowadzeniu do II wydania, t. I, s. XXXII–XXXIII, wlicza 6 utworów w ks. VIII i 25 w ks. XI. Do nich należy doliczyć adresowane także do Radegundy lub związane z jej osobą 22 utwory zgromadzone w *Appendix carminum*, t. III (*Notes complémentaires*), s. 193–197.

Dives amore dei vitasti praemia mundi: illas contemnens has retinebis opes.	5
Suscipe missa tibi variorum munera florum, ad quos te potius vita beata vocat.	
Quae modo te crucias, recreanda in luce futura, aspicis hinc, qualis te retinebit ager.	10
Per ramos fragiles, quos nunc praebemus olentes, perpende hinc, quantus te refovebit odor.	
Haec cui debentur, precor, ut, cum veneris illuc, meque tuis meritis dextera blanda trahat.	
Quamvis te expectet paradisi gratia florum, isti vos cupiunt iam revidere foris.	15
Et licet egregio videantur odore placere, plus ornant proprias te redeunte comas.	

DO PANI RADEGUNDY O PRZESŁANYCH KWIATACH

Można królowo, dla której purpura i złoto to marność, Kwiatów niewielkich garść to mojej miłości hołd.	
A chociaż to zioła tylko, barwę mają królewską – W fiołkach purpury jest blask, złoto w krokusach lśni.	
Ku Bogu miłością bogata, unikasz bogactw światowych, Tamten odrzucasz skarb, zatrzymasz jedynie ten.	5
Weż przeznaczony tobie dar rozmaitych kwiatach, Ku nim woła cię wzwyż błogosławiony świat.	
Teraz umartwiasz siebie, by w przyszłej odpocząć światłości, Wypatrujesz stąd, jaki zatrzyma cię kraj.	10
Widząc kruche rośliny, które pachnące dajemy, Rozważ, jak wielka tam spowije cię wokół woń.	
A gdy do godnej ciebie przybędziesz kiedyś krainy, Niechaj pociągnie i mnie twoja usłużna dłoń.	
Chociaż na ciebie czeka rajskich kwiatach uroda, Te oto pragną już na zewnątrz ujrzeć cię znów.	15
A choć pociąga w nich już sama woń niezwykła, To jeszcze na powrót twój wdziwiają piękniejszy strój.	

OBJAŚNIENIA

W. 1–4: Autor zwraca się w wierszu do Radegundy, która – jak wiadomo z jej biografii i jak wynika z dalszej części utworu – dla większego umartwienia na cały okres wielkiego postu zamykała się samotnie w celi klasztornej; por. Venant.

Fort. *Vita S. Radegundis* 22, p. 44 Krusch: *Prima quoque Quadragesima, qua se reclusit in cellula, donec fuisset transacta, panis non sumpsit cibaria, nisi die Dominica, sed tantum radices herbarum aut olera de malvis sine olei gutta, sine sale composita. Verum aquae toto ieiunio nec sumens duo sextaria, hinc tanta siti laborabat, ut faucibus desiccatis vix psalium diceret arida. Cilicium etiam habens ad corpus pro linteo, iugiter cursum decantans peragebat vigiliis; ante se cinerem stratum superiecto cilicio, hoc utebatur pro lectulo: ipsa requies fatigabat, cui parum videbatur hoc sustinere corpusculum.* O umartwieniach podejmowanych przez Radegundę i zamykaniu się w celi Fortunat mówi także w innych dedykowanych jej wierszach, na przykład w *Regali de stirpe* (*Carm.* VIII 5): *et dum clausa lates, / hinc super astra vides* (w. 4); *et corpus crucias, / animam ieiunia pascunt* (w. 9); w *Mens fecunda Deo* (*Carm.* VIII 9): *quae ut foveas animam, membra domando cremas, / annua vota colens, hodie claudenda recurris* (w. 2–3). Pod koniec pobytu Radegundy w celi, prawdopodobnie tuż przed jej wyjściem, Fortunat posyła jej kwitnące o tej porze roku (na Wielkanoc) fiołki i krokusy (szafrany), a więc kwiaty, które mają królewską barwę (purpurę i złoto). Ich kolor usprawiedliwia skromność posłanego Radegundzie daru; zresztą, wzgardziwszy doczesnym światem, Radegunda taki właśnie dar preferuje. W wydaniu tekstu w *PL*, t. LXXXV, szp. 287: *Et si non res est color, attamen ipse per herbas* – lekcja ta nie powoduje jednak różnicy w znaczeniu tekstu.

W. 5–10 stanowią jedną całość logiczną. Radegunda wzgardziła królestwem ziemskim (por. *Regali de stirpe* (*Carm.* VIII 5, 5): *Gaudia terreni conculcas noxia regni*), dlatego posiada *has opes*; w. 7–8 precyzują, że owe *opes* otrzyma w życiu błogosławionym. Posyłając Radegundzie kwiaty i prosząc o ich przyjęcie, Fortunat widzi w nich zapowiedź innych kwiatów, które są metaforą piękna życia wiecznego

W. 11–12 wyrażają nieco inaczej tę samą myśl.

W. 15–16: Fortunat, przynosząc w darze kwiaty, zaprasza subtelnie Radegundę do opuszczenia samotnej celi. Zaimek *isti* w w. 16 odnosi się zatem, jako antyteza do kwiatów rajskich z w. 15, do kwiatów, które właśnie jej ofiaruje⁸. Nie do przyjęcia jest lekcja *istae vos cupiunt iam revidere fores*, *PL*, t. LXXXV, szp. 287, gdzie *istae* miałyby się odnosić do *fores*, a więc do drzwi (chyba celi?).

W. 18: Trudno zgodzić się z tłumaczeniem M. Charlesa Nisarda, który termin *coma* odnosi do włosów Radegundy (co znaczyłyby wtedy *proprias*?): „[...] et bien qu’elles semblent plaire par leur seule odeur, elles n’en décoreront que mieux votre tête, quand vous reviendrez”⁹. Według mnie w zdaniu *plus ornant propias te redeunte comas* słowo *coma*, które może znaczyć włosy na głowie, zostało

⁸ Por. komentarz do tego wersetu w: K. P. Harrington, J. M. Pucci, *Medieval Latin*, University of Chicago Press, Chicago 1997, s. 165.

⁹ Venance Fortunat, *Poésies mêlées, traduites en français pour la première fois par M. Charles Nisard*, Paris 1887, cyt. za tekstem online: <http://remacle.org/bloodwolf/eglise/fortunat/poesies8.htm> (dostęp 8 XII 2012).

użyte na oznaczenie listowia. Zazwyczaj kwiaty ozdabiają czyjeś włosy, w tym wypadku jednak one same – jakby specjalnie na powrót Radegundy – ozdabiają się, przywdziewają piękniejszy strój.

Opracował i przełożył Tadeusz Gacia

ARGUMENTUM

*Venantii Fortunati epistula poetica a Thaddaeo Gacia hic Polonice vertitur
instruiturque brevi introductione atque notis.*